

УДК 330.341.1:378.1(477)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ЇХНЬОГО РОЗВИТКУ

Ю. Ю. Харчук

Національний університет “Острозька академія”, juliakharchuk@gmail.com

Інтелектуальний розвиток населення України залежить від ефективності та оперативності вирішення проблем вищої освіти і науки, які є стратегічними для нашої держави. Сьогодні основною умовою забезпечення фінансової стійкості державних вищих навчальних закладів (далі ДВНЗ), як неприбуткових бюджетних установ, що діють відповідно до статуту та чинного законодавства, надають освітні послуги на основі планування витрат статутної діяльності в межах коштів цільового фінансування, тобто дотримуються попередньо затвердженого кошторису, є достатня кількість фінансових ресурсів як для стабільного функціонування, так і перспективного розвитку. Однак, фінансування за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів зменшується. Так, його частка для ДВНЗ III-IV рівнів акредитації у видатках на вищу освіту Зведеного бюджету України за 2002-2010 роки зменшилася на 3,48% з 80,40 % у 2002 році до 76,92 % у 2010 році відповідно [1], що оцінюється нами негативно, оскільки свідчить про необхідність навчальних закладів самостійно залучати додаткові фінансові ресурси. Оскільки асигнувань з бюджету, в кращому випадку, вистачає на забезпечення 60-70 % поточних витрат ДВНЗ, то на проведення ґрунтовних наукових досліджень, впровадження інноваційної політики, створення науково-дослідних лабораторій, технопарків, співпраці з високотехнологічними підприємствами та різними фінансово-кредитними установами їх просто немає. В результаті якості вищої освіти та її конкурентоспроможності знижуються, що загрожує інноваційному розвитку країни. Крім того, з кожним роком зростає конкуренція між ДВНЗ України за абітурієнта, можливість самостійно акумулювати фінансові ресурси, а відтак забезпечувати та поліпшувати свою фінансову стійкість зменшується, що змушує вищі навчальні заклади України постійно переглядати свою діяльність. В такій ситуації ДВНЗ не можуть і не повинні надавати всі свої освітні послуги, лише на платній основі, однак розширення номенклатури платних послуг та їх якісного надання варто не лише продовжити, а забезпечити для всіх ДВНЗ, особливо в умовах посиленої конкуренції з боку приватних вищих навчальних закладів [2].

Саме тому, на нашу думку, особливо актуальним є використання інноваційної політики ДВНЗ для підвищення їхньої конкурентоспроможності на національному та міжнародному ринку освітніх послуг, а відтак забезпечення фінансової стійкості. Ефективне проведення інноваційної політики, впровадження новітніх інноваційних технологій в процесі здобуття вищої освіти та виконання науково-дослідних проектів, розробка інноваційної стратегії розвитку ДВНЗ з метою забезпечення їхньої фінансової стійкості є досить актуальним та потребує додаткового вивчення.

Дослідженням діяльності ВНЗ України, шляхів знаходження нових джерел поповнення їхнього бюджету, раціонального управління їхніми фінансовими ресурсами, використання інноваційної політики щодо покращення конкурентоспроможності займалися Алексєєв Ю., Андрієнко В., Бескид Й., Боголіб Т., Згуровський М., Каленюк І., Корсак К., Куценко В., Левицька С., Матвіїв М., Студінський В., Устенко О., Яблонський В. та інші. Дослідження вищезазначених науковців є значними, однак, в цілому дана проблема залишається недостатньо вивченою. Необхідним, на нашу думку, є визначення умов забезпечення фінансової стійкості ДВНЗ на основі формування їхньої інноваційної стратегії розвитку. Мета дослідження полягає у визначенні сутності фінансової стійкості та інноваційної стратегії розвитку ДВНЗ України, виявленні умов забезпечення фінансової стійкості навчальних закладів на основі формування їхньої інноваційної стратегії шляхом вивчення теоретичних та практичних аспектів даної проблематики.

Оскільки не тільки конкурентоспроможність, але й саме виживання ДВНЗ на національному та світовому ринку освітніх послуг залежить від їхньої здатності до постійного залучення фінансових ресурсів для забезпечення своєї фінансової стійкості, особливого значення набуває інноваційна стратегія їхнього розвитку.

Так, інноваційна стратегія – це один із засобів досягнення цілей організації, що відрізняється від інших засобів своєю новизною. Як і загальні стратегії, спрямовані на розвиток та використання потенціалу організації, вона розглядаються як реакція на зміну зовнішнього та внутрішнього середовища. Основними напрямками інноваційної стратегії можуть бути: 1) інноваційна діяльність організації, спрямована на одержання нових продуктів, технологій і послуг; 2) застосування нових методів у НДДКР, виробництві, маркетингу й управлінні; 3) перехід до нових організаційних структур; 4) застосування нових ресурсів і нових підходів до використання традиційних ресурсів [5]. В зв'язку з цим виникає гостра необхідність у забезпеченні технічного переоснащення матеріально-технічної бази більшості ДВНЗ, отримання ними можливостей щодо використання та впровадження інновацій. Крім того немає нових форм масштабної взаємодії наукового сектору з підприємствами-виробниками. І найбільша проблема постає не лише в недостатньому фінансуванні, а й в наявності цілого ряду психологічних та організаційно-управлінських перешкод. Адже, в умовах економічних, ринково-конкурентних механізмів введення інновацій, не всі українські підприємства схильні до великого ризику, і не мають можливості затратити величезні фінансові ресурси і дорогоцінний час на співпрацю з науковими підрозділами ДВНЗ та продукувати якісну, конкурентоспроможну, та водночас надмірно дорогу інновацію для вітчизняного покупця із низькою платоспроможністю. Тому, на нашу думку, вирішення даного питання можливе лише як результат інтеграції державної політики, бізнес-структур та науково-освітнього сектору.

Крім того, ДВНЗ в інноваційній діяльності повинні виконувати завдання комплексного характеру: займатися не лише фундаментальними та прикладними дослідженнями, але і розробкою змісту прогресивних освітніх програм, що випереджатимуть по знанням і навичкам існуючі потреби,

пошуком нових освітніх технологій, по-новому управляти навчальним процесом і своєю діяльністю. Щодо інноваційної політики ДВНЗ, то її поділяють на зовнішню (загальна лінія поведінки на ринку, що визначає пріоритетні інноваційні проекти і веде до підвищення рівня їхнього розвитку) та внутрішню (напрямок поведінки персоналу, націленого на інноваційний тип розвитку). До основних принципів зовнішньої та внутрішньої інноваційної політики ДВНЗ, які безпосередньо впливають на формування інноваційної стратегії їхнього розвитку належать: підтримка провідних вчених, наукових колективів, наукових і науково-педагогічних шкіл, здатних забезпечити випереджаючий рівень освіти і наукових досліджень, розвиток науково-технічної творчості молоді; формування інноваційних проектів за пріоритетними напрямками досліджень, що визначаються державною і регіонально-інноваційною та науково-технічною політиками; проведення повного циклу досліджень і розробок, що завершуються реалізацією готових послуг та продукції; оптимальне поєднання державного регулювання та самоуправління ДВНЗ; безперервний розвиток інноваційного потенціалу ДВНЗ, необхідного для реалізації інновацій; мобілізація персоналу, максимальне використання фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів для реалізації інновацій; матеріальне, моральне і соціальне стимулювання інноваційної активності персоналу ДВНЗ; створення структурного підрозділу, що відповідатиме за формування і реалізацію інноваційної політики, стратегії [4].

Крім того, сьогодні досить проблематичним є питання врегулювання протиріччя між ринком освітніх послуг та ринком праці. ДВНЗ в своїй діяльності, як правило, прагнуть задовольнити потреби абітурієнтів (потенційних студентів), кількість яких з кожним роком зменшується, а не звертають уваги на результати моніторингу вимог та сподівань роботодавців. Роботодавці, в свою чергу, намагаються залучити висококваліфікованих працівників, з необхідним переліком знань, вмінь та навичок, стажем роботи та стійким емоційно-психологічним станом, при цьому не пропонуючи ДВНЗ своєї фінансової допомоги для підготовки майбутніх кадрів.

За даними Державного комітету статистики України кількість випускників ВНЗ I-IV рівня акредитації зростала. Так на початок 2009-2010 навчального року вона становила 642,1 тис. осіб., а 2010-2011 навчального року, збільшившись на 12,6 тис. осіб склала 654,7 тис. осіб. У той же час попит на ринку праці у 2010 році (січень), який являв собою потребу підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць та вакантних посад становив лише 65,4 тис. осіб., а у січні 2011 року – 68,5 тис. осіб, що на 3,1 тис. осіб більше, ніж попереднього року. У свою чергу кількість незайнятих громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості теж зростала. Так у січні 2010 році вона становила 545,6 тис. осіб., а у січні 2011 року збільшилася на 64,7 тис. осіб і склала 610, 3 тис. осіб. Навантаження на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) у січні 2010 року становила 83 особи, а у січні 2011 року – 89 осіб [7]. Таким чином, спостерігається чітка негативна тенденція щодо невідповідності пропозиції кількості та спеціалізації випускників ДВНЗ

та попиту на робочу силу на ринку праці України. Така ситуація є підтвердженням необхідності розробки інноваційної стратегії ДВНЗ, орієнтованої на зрівноваження попиту та пропозиції на ринку праці та якісних освітніх послуг. Для цього, на нашу думку, варто об'єднати зусилля професорсько-викладацького складу та адміністративного персоналу ДВНЗ, роботодавців та представників бізнес-структур, а також держави щодо якісної підготовки кваліфікованих працівників у сучасних ринкових умовах. Необхідно налагоджувати роботу міністерств та відомств, які координують роботу ринку праці та ринку освітніх послуг, запровадити постійний та якісний моніторинг вищезазначених ринків та врегулювати механізм оперативного внесення змін до навчальних програм і змісту дисциплін, які читаються у ДВНЗ [3].

У «Звіті про конкурентоспроможність України 2009» в якості конкурентної переваги підкреслюється значна питома вага студентів середніх та вищих навчальних закладів серед молоді. Так за показником кількості студентів, які здобувають вищу освіту, Україна посідає 14 місце у світі. Однак основним недоліком у цій сфері є низький рівень оцінки якості професійної освіти. Так ні один із ВНЗ країни не враховується міжнародними рейтингами, вища школа не є повністю адаптованою до сучасних вимог ринку праці. Так дослідження Європейського Фонду Освіти виявили, що кваліфікація тільки 51 % випускників університетів була використана роботодавцями. Крім того, зростання кількості навчальних закладів, відсутність системи оцінки якості у сфері освіти, невизначеність єдиних чітких вимог до професійно-освітнього рівня випускників призвели до того, що підприємства, не зважаючи на рівень оцінок випускника, самостійно оцінюють рівень його підготовки [6]. А це, в свою чергу, є досить негативним моментом і потребує від ДВНЗ чіткого розуміння основної мети своєї діяльності, формування та раціонального використання фінансових ресурсів з бюджетних та позабюджетних джерел для забезпечення своєї фінансової стійкості та якісного надання освітніх послуг, а для цього безпосередньо кожен навчальний заклад повинен розробити та ефективно впроваджувати інноваційну стратегію свого розвитку.

Таким чином, на нашу думку, фінансова стійкість ДВНЗ – це такий стан їхніх фінансових ресурсів, за якого спостерігається постійне та стабільне надходження бюджетних коштів, раціональне і ефективне їхнє використання, вміння залучати ДВНЗ фінансові ресурси самостійно відповідно до чинного законодавства та впливу ендогенних і екзогенних факторів. Для забезпечення фінансової стійкості ДВНЗ на основі формування інноваційної стратегії їхнього розвитку необхідно:

- забезпечити автономію ДВНЗ щодо самостійного залучення та використання коштів за рахунок надання платних послуг, легалізувати інститут «ендаументу» – благодійних цільових некомерційних фондів;
- контролювати дотримання ДВНЗ облікової політики та належне здійснення бухгалтерського (фінансового та управлінського) обліку формування та використання фінансових ресурсів навчальних закладів;
- змінити статус ДВНЗ з бюджетних установ, які фінансуються за рахунок асигнувань з бюджетів на їх утримання, на статус установ, які отримують

бюджетні кошти як плату за освітні послуги та мають можливість формування доходів від діяльності підприємницького характеру з метою забезпечення своєї фінансової стійкості на основі формування інноваційної стратегії розвитку;

- підвищити якість вищої освіти з врахуванням вимог до професійної кваліфікації на етапі сучасного економічного розвитку, попиту національного ринку праці, використання внутрішнього потенціалу ДВНЗ;
- оптимізувати мережу ДВНЗ за рахунок саморегуляції ринку освітніх послуг України, без втручання міністерства та примусового об'єднання навчальних закладів різних рівнів;
- забезпечити розвиток бренд-менеджменту ДВНЗ як один із шляхів поліпшення їхньої фінансової стійкості на сучасному етапі розвитку національної економіки України;
- активізувати участь українських ДВНЗ у проекті ЄАУ Диверсифікація Потоків Майбутніх Надходжень ЄУ.

Список використаних джерел:

1. Звіти про виконання Державного бюджету України, річні за 2002-2010 роки. Комітет Верховної ради з питань бюджету. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control/uk/doccatalog/list?currDir=45096>
2. Морозов В.Ф. Консалтинг в высшей школе / В. Ф. Морозов/ [Текст]. – Минск: Право и экономика, 2008. – 172 с. – ISBN 978-985-442-605-1
3. Сафонова В.Є. Інноваційна політика вищого навчального закладу як стратегічний пріоритет розвитку освіти в Україні/В.Є. Сафонова/ [Текст]. – Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку». Донецьк: ДРУК-ІНФО, 2010. – С. 275-277
4. Скіперських К.В., Колісніченко Н.П., Мудра О.В. Сучасний стан взаємодії ринків освітніх послуг та праці при підготовці кадрів для підприємств України/ К.В. Скіперських/ [Текст]. – Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку». Донецьк: ДРУК-ІНФО, 2010. – С. 277-279
5. Фомова О. А. Інноваційна стратегія корпоративних структур (на прикладі підприємств машинобудування). Спеціальність 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (машинобудування). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, Хмельницький – 2009. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dissertation.org.ua/080004/09foai>
6. Черкасова І. В. Система «освіта-виробництво» в умовах становлення економіки знань/ І.В. Черкасова [Текст]. – Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку». Донецьк: ДРУК-ІНФО, 2010. – с. 281-283
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>